

prikazi–recenzije

Reviews – Critiques

Bruno Matos, *Russell, religija i postsekularizam*. Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 2018, 333 str.

Knjiga pod naslovom *Russell, religija i postsekularizam* autora Bruna Matosa, objavljena prošle godine u ediciji Biblioteka Filozofska istraživanja, nesumnjivo predstavlja originalan doprinos suvremenomu filozofskom stvaralaštvu na hrvatskom jeziku, kao i boljemu poznavanju anglosaksonске filozofske misli minuloga stoljeća, iz koje je izniknuo osebujan Russellov opus, te nam također reprezentira polazišta filozofske škole Radical Orthodoxy. Knjiga predstavlja temeljne točke autorova istraživanja: postsekularno vrednovanje religioznoga iskustva, problematiku religioznoga iskustva kod Russella, Russellovo viđenje postsekularnoga kao znanstvenoga društva i, na kraju, postsekularnu kritiku epistemološkoga vrednovanja religioznoga iskustva u Russellovoj filozofiji. Potrebno je naglasiti da postsekularni teoretičari ne inzistiraju na pretpostavci da taj složeni pojam podrazumijeva teološko–kričičko osporavanje procesa sekularizacije ni njezinih posljedica. Ima akademskih krugova koji dovode u pitanje i samu potrebu da se postsekularizam kao teoretski konstrukt uvodi u filozofski diskurs. Postsekularizam možemo ukratko definirati kao teorijski opis društvenoga života u kojem je sekularizacija iscrpila svoje snage u racionalizaciji *Welt-bild* te tako nije ugrozila položaj ni utjecaj

religija. Posljedično je intimizirala religioznost pojedinaca i okamenila institucionalnost religije, no time nije, ni nakon razdoblja prosvjetiteljstva, bitno promijenila religiju na Zapadu.

Knjiga, podijeljena u šest cjelina, odnosno poglavlja, počinje i završava s problematikom postsekularizma. U prvom poglavlju autor započinje s tipologijom religioznih iskustava pod vidom razuma i vjere, koje kasnije smješta u kontekst postsekularnih teorija Habermasa, Taylora i Gellnera, da bi potom povukao stanovite usporedbe s Russellovim tumačenjem religioznoga iskustva u njegovu realizmu. Ostala su četiri poglavlja zato posvećena Russellovu liku i djelu: prisutnosti problematike religije i misticizma u mladenačkim promišljanjima, kritici religije u zreloom razdoblju, kao i otvorenosti za dijalošku raspravu po pitanju religioznoga iskustva, o čemu svjedoči rasprava s Frederickom Coplestonom, koju autor podrobno analizira. U promišljanjima koje podastiru četiri poglavlja o Russellu, Matos polazi od pretpostavke da je realističko razumijevanje svetoga u svijetu polazište koje povezuje Russella i teoretičare postsekularizma. Postsekularisti realno podrazumijevaju da Bog kao predmet religioznoga doživljaja doista postoji te je racionalna argumentacija moguća. S druge strane, Russell također ne odbacuje mogućnost da Bog, pa čak i kao predmet religioznoga iskustva u stvarnosti postoji, no naše spoznajne mogućnosti do te konkluzije ne mogu doprijeti. Četvrto poglavlje nam prikazuje Russellov matematički ili platonski misticizam kao ishod agnostičkoga traženja izvjesne filozofske argumentacije o Božjem postojanju. Lik doktora Fausta, s kojim se Russell metaforički identificira, upućuje na stanovitu dramu znanstvenoga humanizma, kojim se nastoji kompenzirati tradicionalna mono-teistička religioznost. Jedino religiozno

iskustvo koje Russell vrednuje i pripisuje svojim idealima iskustvo je emancipacije, oslobođenja od tjeskobe koju nam može samo jamčiti znanstvena spoznaja.

Ipak, kako nam prikazuje peto poglavlje, Russell u svojoj religioznosti ne izjednačuje znanstveni napredak sa stjecanjem moći, političke ili institucionalne, u čemu se distancira od Francisa Bacona i njegove znanstvene prevlasti nad prirodom. Zamka leži u nečemu drugom: u manipuliranju znanstvenim spoznajama da bi se osigurala politička tiranija. "Znanstveno društvo" jedna je vrsta globalne oligarhije koja ne obvezuje samo na građansku, nego ako hoćemo i vjersku poslušnost. Kako bi manipulacija bila učinkovitija, sami ljudi moraju živjeti u zabludi da su slobodni, iako u stvarnosti nisu. Problem je taj što znanstveno društvo poput Hobbesova Levijantana izrasta upravo na znanstvenoj racionalnosti, koja počinje dominirati svim vidovima društvenoga života. Društveno spasenje koje Russell nameće osobnomu ili religioznomu zapravo se realizira upravo u takvoj predikciji znanstvenoga društva, koje obilježava obavještajna i socijalna sigurnost, ali i svekolika indiferentnost pojedinaca prema bilo kakvom obliku nadahnuća, a ne samo onima koja proizlaze iz iskustva svetoga.

U šestom poglavlju Matos navodi razloge zašto bi nam Russell danas bio podjednako relevantan kao i ostali postsekularni teoretičari. Osim znanstveno-tehnoloških postignuća koja su revolucionalizirala naša gledišta na prirodu, posebice u genetici, postsekularno društvo također obilježava potreba za naturalnim javnim diskursom koji bi pomirio religioznu i znanstvenu zajednicu, jedan, kako Habermas smatra, komunikativni *common sense*. Nadalje, pojavljuje se problem komuniciranja religijskih sadržaja s pojmovima koji za prirodne znanosti više nisu adekvatni, primjerice s pojmovima grijeha, naravi,

spasjenja. U Russellovu vokabularu ti pojmovi postoje samo kao anakronizmi, stoga se i u postsekularnom diskursu pojavljuju kao kamen spoticanja između različitih svjetonazora. Kršćanska ili teistička strana inzistira na adekvatnosti tih termina, a oni za znanstvenu zajednicu nemaju značenja, što je Russell i predvidio. Ipak, kad bi iz religioznoga govora maknuli sve pojmove koji nisu znanstveno protumačivi, jezik bi i dalje ostao prepun izraza i pojmova, Wittgensteinovih "jezičnih igara". Drugim riječima, suvremeni se građani svijeta i dalje suočavaju s neopisivosti svetoga u svojim religioznim iskustvima, što odgovara i Russellovu agnosticizmu. No, kako se može iščitati iz usporedbe Russella s Alstonom i Wolterstorffom, interpretacija religioznoga iskustva utoliko je privatna da se ne može uspoređivati sa znanstvenim spoznajama, a opet ne mora odstupati od zajedničkoga *creda* religije, što osporava intencije Russellova emotivizma. Uzimajući u obzir strukturu poglavlja i njihove povezanosti, autor nas je ovim djelom nastojao približiti Russellovu gledištu na religiozno iskustvo unutar postsekularizma, koji nam je također u određenoj mjeri još nepoznat. Ovo djelo zato doprinosi teorijskim istraživanjima religije na području epistemologije, ali može poslužiti i na ostalim humanističkim područjima. Literatura s kojom se autor koristio u ovoj knjizi većinom pripada Russellovu opusu, a stručna je literatura s područja epistemologije novijega datuma te govori u prilog autorove kompetencije. Terminologija odgovara tematici djela i njegovu sadržaju.

Stoga preporučam knjigu autora Brune Matosa *Russell, religija i postsekularizam*, koja u svakom slučaju predstavlja dobar uvod u cjelokupnu Russellovu filozofiju, koja barem do sada i nije bila baš previše zastupljena i proučavana na ovim našim prostorima.

Josip Oslić